"Education for Knowledge, Science & Culture"
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

Vivekanand College, Kolhapur
(An Empowered Autonomous Institute)

Department of Political Science

CIE

2024 - 25

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR ★ (Empowered Autonomous) ★ ESTD JUNE 1964

Scanned with OKEN Scanner

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (अधिकारप्रदत्त स्वायत्त संस्था)

राज्यशास्त्र विभाग

(बी ए भाग एक)

Notice

दिनांक - ०५/११/२०२४

राज्यशास्त्र विभागातील बी ए भाग एक च्या सर्व विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते कि शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ च्या पहिल्या सत्रातील अंतर्गत मूल्यमापनासाठी आवश्यक असणारे होम असायमेंट दि. ११ /११/२०२४ पर्यंत जमा करावे.

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR ★ (Empowered Autonomous) ★ ESTD JUNE 1964

HEAD
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's
Vivekanand College Kolhapur

2130, E Ward, Tarabai Park, Kolhapur, Maharashtra 416003

Student Marks Entry

Subject: INDIAN POLITICAL PROCESS (2DSC01POL21) - CIE Min/Max : 4/10

Sr.no.	PRNS	Seat no	Student name	Obt.Marks
1	2024014205	3372001	SHRAVANI NANDKUMAR PATIL	10
2	2024014071	3372002	SUJATA BABU JANGALE	9
3	2024014052	3372005	PRIYADA MAHENDRA GURAV	10
4	2024014011	3372009	SANDESH SUNIL BANSODE	9
5	2024014025	3372010	CHOUGULE ARYAN SHITAL	10
6	2024014197	3372012	PATIL PRUTHVIRAJ SAYAJI	9
7	2024014044	3372013	GAIKWAD ROHIT SANGRAM	10
8	2024014245	3372019	RUTUJA NAVNATH SHINDE	10
9	2024014002	3372020	ANUSHKA PARASHRAM ADSULE	9
10	2024014184	3372021	PRATIK PRAKASH PANARI	9
11	2024014287	3372027	PRADNYA SAGAR JAMANE	10
12	2024014120	3372029	KOLI SANIKA BASAPPA	9
13	2024014187	3372035	PARIT ADITYA ASHOK	8
14	2024014070	3372037	TEJAS SHIVAJI JAMDAR	9
15	2024014080	3372040	ABHISHEK BHUJINGA KAMBLE	9
16	2024014281	3372041	SUJE SHUBHAM UTTAM	9
17	2024014188	3372045	PARIT ANUJA ASHOK	7
18	2024014125	3372053	ARPANA MAHADEV KUMBHAR	8
19	2024014136	3372058	LAMBTURE ANKUSH ARJUN	9
20	2024014264	3372059	SANIKA ANIL THORVAT	10
21	2024014014	3372060	KOMAL VISHWAS BEDAGE	10
22	2024014280	3372064	JADHAV AYUSH KHANDU	9
23	2024014152	3372065	SANKET RAMDAS MALI	10
24	2024014063	3372066	RUTUJA DHANAJI JADHAV	10
25	2024014150	3372067	GANESH SAGAR MALI	9
26	2024014178	3372068	PRADNYA TANAJI NAIK	10
27	2024014100	3372074	SUBODH PRAKASH KAMBLE	10
28	2024014090	3372075	PRANAV VINOD KAMBLE	9
29	2024014106	3372076	PRATIKSHA PRAMOD KARADE	9
30	2024014022	3372077	CHAVAN PRATHAMESH MAHADEV	10
31	2024014074	3372081	ATHRAV KRUSHNAT KADAM	9
32	2024014141	3372082	PRATHAMESH PRASHANT LOKHANDE	10
33	2024014279	3372084	KHANDEKAR PRATHMESH RAVSAHEB	9
34	2024014111	3372092	KECHALE SHRAVAN MAHESH	8
35	2024014107	3372094	RUGVED MANGESH KARALE	10

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR (Empowered Autonomous) ESTD JUNE 1964

Scanned with OKEN Scanner

37	2024014109	3372100	KASHID SOYAM LAXMAN	10
38	2024014034	3372102	KAPIL DHANAJI DINDE	10
39	2024014145	3372108	MADHALE USHA DADASAHEB	9
40	2024014207	3372117	SIDHU SANGAPPA PATIL	10
41	2024014101	3372120	KAMBLE SUMIT MOHAN	9
42	2024014134	3372125	LAD SANCHITA UDAY	10
43	2024014137	3372129	LANDAGE KUNAL SAGAR	10
44	2024014104	3372130	YASH LALA KAMBLE	10
45	2024014292	3372131	KAMBLE JOY SHAMUVEL	10
46	2024014278	3372135	MANCHUDIYA LISHA MUKESH	10
47	2024014277	3372137	KUKREJA ROSHANI SHANKAR	9
48	2024014274	3372139	YADAV NISHANT ASHOK	10
49	2024014148	3372140	ABBASALI AKBAR MAKANDAR	9
50	2024014049	3372141	GORAD RAJVARDHAN SARJERAO	10
51	2024014210	3372147	ANUP SHAMRAO PATOLE	10
52	2024014192	3372149	ANUSH AJIT PATIL	10
53	2024014149	3372150	ADITYA GAJANAN MALI	9
54	2024014161	3372151	MISAL MAYURESH BARCHI	9

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR ★ ESTD JUNE 1964 (Empowered Autonomous)

for Head
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE
KOLHAPUR (EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

Name :- सानिका अनिल थोरवत
Roll No :- 4264 Sub :- राज्यशास्त्र
Class :- बी. ए. भाग - I

PAGE :
DATE : / /

प्र. भारतीय संघराज्य : केंद्र - राज्य संबंध

→ भारताच्या राज्यघटनेत संरचनेच्या अवलंब करत सर्व अधिकारांचे (वैदयजिक, कार्यकारी आणि वित्तीय) केंद्र आणि राज्यामध्ये विभाजन केलेले आहे. मात्र केंद्रिय तसेच राज्य कायदयांची अमलबजावणी करण्यासाठी राज्यघटनेने विभाजन केलेले आहे. मात्र केंद्रिय तसेच करण्यासाठी राज्यघटनेने एकात्मक न्यायव्यवस्थेची स्वीकारले असल्यामुळे न्यायिक अधिकारांस बाबत कोणतेही विभाजन केलेले नाही.

केंद्र आणि राज्य आपल्याला कार्यक्षेत्रामध्ये सार्वभौम आहेत. मात्र संघराज्य व्यवस्थेच्या प्रभावी कामकाजासाठी केंद्र आणि राज्ये यांच्या दरम्यान समाज्य आणि समन्वय असणे आवश्यक आहे. त्यामुळे केंद्र आणि राज्यांमधील संबंधाच्या विविध आयामांचे नियमन करण्यासाठी राज्यघटनेमध्ये विस्तृत तरतुदी नमूद केलेल्या आहेत.

केंद्र - राज्य संबंधाचा अभ्यास करताना तीन प्रकार विचारात घेणे गरजेचे आहे.

★ कायदेविषयक संबंध
★ प्रशासकिय संबंध
★ आर्थिक / वित्तीय संबंध

1) केंद्र - राज्य कायदेविषयक संबंध :—

भारतीय राज्यघटनेचा विभाग 11 मधील अनुच्छेद 245 ते 255 केंद्र आणि राज्य यांमधील वैधानिक संबंधाशी निगडित आहेत. राज्यघटनेचा 7 वा परिशिष्टला संघसुची, राज्यसुची व समावर्ती सुची देऊन केंद्र सरकार व घटक राज्ये यांच्या अधिकारक्षेत्रातील विषय स्पष्ट करण्यात आले आहे.

★ ~~संघसुची~~ राज्यसुची :—

राज्यसुचीत 61 विषय समाविष्ट करण्यात आलेले आहेत. सार्वजनिक सुरक्षितता पोलिस, तुरुंग, कनिष्ठ - न्यायालयेस्थानिक स्वराज्य संस्था, व्यापार, शेती

... COLLEGE ... ESTD JUNE 1964 ... (Empowered Autonomous)

Scanned with OKEN Scanner

3) केंद्र - राज्य आर्थिक संबंध :-

भारतीय संविधानाच्या 12 व्या आणि 13 व्या भागात कलम 264 ते 307 मध्ये केंद्र राज्य आर्थिक व्यवहारासंबंधी तरतुद करण्यात आलेल्या आहेत. केंद्र सरकार व घटक राज्ये यांच्या उत्पन्नाच्या बाबी पुढीलप्रमाणे :

★ केंद्र - सरकारच्या उत्पनाच्या बाबी :

भारतीय संसदेला केंद्र सरकार च्या स्वाधीन असलेल्या पुढील बाबीसंबंधी कर लावण्याचे अधिकार देण्यात आले. आयात निर्यात कर तंबाखुवरील कर निगम कर हवाई, नाविक, रेल्वे प्रवासी व मालवाहतुकीवरील कर शेतीचे उत्पन्न वगळता इतर उत्पनावरील कर, शेतजमिन वगळता इतर मालमत्तवरील कर शेतपद्यांच्या क्रयविक्रयावरील आणि जाहिरातीवरील कर आंतरराष्ट्रीय व्यापारावरील कर, डाक, तार, टेलिफोन वायरलेस प्रसारण या संचार साधनापासुन मिळणार उत्पन्न, हुंडी, चेक्स, प्रॉमिसरी नोट्सवरील मुद्रांक शुल्क इत्यादी.

★ घटक राज्यांच्या उत्पन्नाच्या बाबी :-

जमिन महसुल, शेती उत्पन्न वरील कर, खाणकामासंबंधी हक्कावरील कर, अफु व मादक पदार्थाच्या उत्पन्नावरील कर, व्यवसाय कर, रोजच्या वस्तुवरील कर रस्ते व अंतर्गत नाविक मार्गाने होणाऱ्या प्रवासी व मालवाहतुकी वरील कर, करमणुक कर, जुगारावरील कर, वाहतुक पशुवरील कर लॉटरी पासुन मिळणारे उत्पन्न इत्यादी बाबीपासुन राज्य सरकारला उत्पन मिळते.

काही विषयांच्या बाबतीत केंद्र सरकार कर लावते. परंतु ते कर गोळा करण्याचे काम घटक राज्य सरकारला करावे लागते. उदा., स्टॅंप, ड्युटी, औषध व प्रसाधने यांवरील अवकाशी कर. केंद्रशासित प्रदेशात असे कर केंद्र सरकारच गोळा करते.

COLLEGE KOLHAPUR ESTD JUNE 1964 (Empowered Autonomous)

Scanned with OKEN Scanner

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (अधिकारप्रदत्त स्वायत्त संस्था)

राज्यशास्त्र विभाग

(बी ए भाग दोन)

Notice

दिनांक - ०६/११/२०२४

राज्यशास्त्र विभागातील बी ए भाग ~~एक~~ दोन च्या सर्व विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते कि शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ च्या पहिल्या सत्रातील अंतर्गत मूल्यमापनासाठी आवश्यक असणारे होम असायमेंट दि. १२ /११/२०२४ पर्यंत जमा करावे.

for HEAD
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha`s
Vivekanand College Kolhapur

2130, E Ward, Tarabai Park, Kolhapur, Maharashtra 416003

Student Marks Entry

Subject: Indian Political Thought - I (DSC01POL32)
B.A.II SEM III

SrNo	PRN	SeatNo	GRNos	StudentName	Marks
1		40927	3007928	ADASUL SHRAVANI KRISHNAT	10
2		40930	3008228	ASHTEKAR SAKSHI KUMAR	9
3		40931	3008233	BANAKAR VAISHNAVI VINOD	9
4		40952	3008160	DUBEY SHUBHANGI RAJKUMAR	10
5		40953	3006988	GAIKWAD NEHA RAJESH	10
6		40956	3008232	GHALAGE ANUSHRI ANANDRAO	9
7		40960	3006914	PRATIKSHA DATTATRAY GURAV	9
8		40965	3007944	JADHAV OMKAR AMAR	9
9		40971	3006973	KADAM ADITYA NITIN	10
10		40975	3006919	KAMBALE SAI SHIVAJI	10
11		40981	3007000	KAMBLE HARSHAVARDHAN TANAJI	10
12		40983	3009296	KAMBLE KSHITIJ VIJAY	9
13		40995	3006882	KILLEDAR PRANALI NAGESH	9
14		41001	3008301	KOLI RUTUJA JAYKUMAR	9
15		41008	3008235	MADANE SANIKA SHANKAR	9
16		41018	3008352	MORBALE SIDDHI SHIVAJI	9
17		41021	3006998	MULLANI AMAN ISMAIL	10
18		41024	3008591	PATIL ASHWINI BAJIRAV	10
19		41026	3007927	PATIL HARSHAVARDHAN RAJARAM	10
20		41028	3008013	PATIL PRATIMA RAHUL	9
21		41031	3007284	PATIL SAMRUDDHI SUNIL	10
22		41038	3008464	RANDIL GANGA GAUTAM	9
23		41059	3006907	WARAKE GAYATRI JAYWANT	9

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR ESTD JUNE 1964 (Empowered Autonomous)

for Head
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE
KOLHAPUR (EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

नाव :- गंगा गौतम इंदित

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

43155

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor	

Suppliment No. :

Roll No. : 4456

Class : B.A.SY

Subject : Political Science

Test / Tutorial No. :

Div. : –

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे हिंदू धर्म आणि जातिव्यवस्थेवर टीका.

पू. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार लक्षात घेतले. की, एकरस एकात्म हिंदू समाज निर्माण व्हावा अशी त्यांची इच्छा होती त्यांची जातिची ओळख विसरून हिंदू हीच एकमेव ओळख असायला हवी. हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी उदाहरणासह मांडले. आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी वरील विचार साधारणपणे शंभर वर्षापूर्वी मांडले आहेत त्यांना हिंदू, हिंदुत्व आणि राष्ट्राची काळजी वाटते त्यांना हेच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आदर्श आहेत. त्यांनी आपल्या समाजाची ~~मातृ~~ मातृभावाने ~~ब~~ काळजी घेतली आणि त्याच कळकळ्याने व्यंगावर अचूकपणे बोट ठेवून सुधारणा करण्यासाठी जदा दीपा. ते हिंदू समाजाला श्रद्धास्थानी असले पाहिजेत.

हिंदू समाजाला जडलेली व्यंगे दूर करून समतेच्या पायावर उभा असणारा सशक्त समाज निर्माण करण्यासाठी प्रबोधन ~~पर्व~~ पर्वात अनेक महापुरुषांनी प्रयत्न केले त्यासाठी समाज परंपरा, रूढी आणि धर्मग्रंथ यांची कठोर चिकित्सा केली. अशा महापुरुषांच्या मांदियाळीमध्ये महामानव पू. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना अग्रक्रम दिला पाहिजे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सार्वजनिक जीवनाची सुरूवात 1920 साली माणगाव येथे झालेल्या अस्पृश्य बांधवांच्या सभेत राजर्षी शाहु महाराज यांच्या साक्षीने झाली आणि 1956 च्या डिसेंबर रोजी त्यांचे महापरिनिर्वाण झाले.

ESTD JUNE 1964

Scanned with OKEN Scanner

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (अधिकारप्रदत्त स्वायत्त संस्था)

राज्यशास्त्र विभाग

(बी ए भाग तीन)

Notice

दिनांक - ०६/११/२०२४

राज्यशास्त्र विभागातील बी ए भाग तीन च्या सर्व विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते कि शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ च्या पहिल्या सत्रातील अंतर्गत मूल्यमापनासाठी आवश्यक असणारे होम असायमेंट दि. १२ /११/२०२४ पर्यंत जमा करावे.

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR ★ ESTD JUNE 1964 ★ (Empowered Autonomous)

for HEAD
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

2130, E Ward, Tarabai Park, Kolhapur, Maharashtra 416003

Student Marks Entry

Subject: POLITICAL SCIENCE PAPER XII (DSE1019F1) - CIE **Min/Max : 6/15**

Sr.no.	PRN	seat no	Name of student	marks
1	2022014156	4833018	Shreya Mhataru Mandekar	14
2	2024014934	4833022	Sharmila Suresh Khandekar	14
3	2024014931	4833023	DESAI ADITYA VIVEK	14
4	2024014937	4833024	NALAVADE APURVA RAMCHANDRA	14
5	2022014183	4833037	PALKAR PRATIDNYA ANANDA	14
6	2022014203	4833040	PATIL SHREYA RAJGONDA	14
7		4833055	HAKKE ANKUSH LAXMAN	14
8	2021014501	4833096	AAJAPGOL YASH SANJAY	12
9	2022014138	4833102	KOTHAVALE DIPTI TANAJI	12
10	2021014577	4833122	HALUNDE SUSHANT RAJKUMAR	10

Subject: POLITICAL SCIENCE PAPER XIII (DSE1019F2) - CIE
Min/Max : 6/15

1	2022014156	4833018	Shreya Mhataru Mandekar	14
2	2024014934	4833022	Sharmila Suresh Khandekar	14
3	2024014931	4833023	DESAI ADITYA VIVEK	14
4	2024014937	4833024	NALAVADE APURVA RAMCHANDRA	14
5	2022014183	4833037	PALKAR PRATIDNYA ANANDA	14
6	2022014203	4833040	PATIL SHREYA RAJGONDA	14
7		4833055	HAKKE ANKUSH LAXMAN	14
8	2021014501	4833096	AAJAPGOL YASH SANJAY	12
9	2022014138	4833102	KOTHAVALE DIPTI TANAJI	12
10	2021014577	4833122	HALUNDE SUSHANT RAJKUMAR	10

Subject: POLITICAL SCIENCE PAPER XIV (DSE1019F3) - CIE
Min/Max : 6/15

1	2022014156	4833018	Shreya Mhataru Mandekar	14
2	2024014934	4833022	Sharmila Suresh Khandekar	14
3	2024014931	4833023	DESAI ADITYA VIVEK	14
4	2024014937	4833024	NALAVADE APURVA RAMCHANDRA	14
5	2022014183	4833037	PALKAR PRATIDNYA ANANDA	14
6	2022014203	4833040	PATIL SHREYA RAJGONDA	14
7		4833055	HAKKE ANKUSH LAXMAN	14
8	2021014501	4833096	AAJAPGOL YASH SANJAY	12
9	2022014138	4833102	KOTHAVALE DIPTI TANAJI	12
10	2021014577	4833122	HALUNDE SUSHANT RAJKUMAR	11

Subject: POLITICAL SCIENCE PAPER XV (DSE1019F4) - CIE
Min/Max : 6/15

1	2022014156	4833018	Shreya Mhataru Mandekar	14
2	2024014934	4833022	Sharmila Suresh Khandekar	14

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR (Empowered Autonomous) ESTD JUNE 1964

Scanned with OKEN Scanner

3	2024014931	4833023	DESAI ADITYA VIVEK	14
4	2024014937	4833024	NALAVADE APURVA RAMCHANDRA	14
5	2022014183	4833037	PALKAR PRATIDNYA ANANDA	14
6	2022014203	4833040	PATIL SHREYA RAJGONDA	14
7		4833055	HAKKE ANKUSH LAXMAN	14
8	2021014501	4833096	AAJAPGOL YASH SANJAY	12
9	2022014138	4833102	KOTHAVALE DIPTI TANAJI	12
10	2021014577	4833122	HALUNDE SUSHANT RAJKUMAR	11

Subject: POLITICAL SCIENCE PAPER XVI (DSE1019F5) - CIE

Min/Max : 6/15

1	2022014156	4833018	Shreya Mhataru Mandekar	14
2	2024014934	4833022	Sharmila Suresh Khandekar	14
3	2024014931	4833023	DESAI ADITYA VIVEK	14
4	2024014937	4833024	NALAVADE APURVA RAMCHANDRA	14
5	2022014183	4833037	PALKAR PRATIDNYA ANANDA	14
6	2022014203	4833040	PATIL SHREYA RAJGONDA	14
7		4833055	HAKKE ANKUSH LAXMAN	14
8	2021014501	4833096	AAJAPGOL YASH SANJAY	13
9	2022014138	4833102	KOTHAVALE DIPTI TANAJI	12
10	2021014577	4833122	HALUNDE SUSHANT RAJKUMAR	10

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR (Empowered Autonomous) ESTD JUNE 1964

for HEAD
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

नाव :- कु. शर्मिला सुरेश खांडेकर

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

39815

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor :

Suppliment No. :

Roll No. : 4934

Class : TY BA

Subject : पाश्चात्य राजकीय विचार

Test / Tutorial No. :

Div. :

प्र. मार्क्सचा ऐतिहासिक भौतिकवाद

समाजाचा विकास कोणत्या क्रमाने घडून येतो, त्यातील सामाजिक व राजकीय संस्था का व कशा अस्तित्वात येतात आणि त्यांच्या कार्यामागे कोणते हितसंबंध असतात, याचे मार्क्सने विस्तृत विवेचन केले आहे. त्यासाठी मार्क्सने हेगेलचे विरोधविकासात्मक तत्व मान्य केले; पण त्याचबरोबर त्यातील दोष स्पष्ट करून त्याला भौतिकवादी स्वरूप दिले. समाजाच्या विरोधविकासवादी प्रक्रियेची हेगेलने केलेली मीमांसा आणि त्यात मार्क्सने केलेला बदल याचे थोडक्यात विवेचन पुढीलप्रमाणे करता येईल.

नैसर्गिक घटना, मानवजातीचा इतिहास आणि मनुष्याच्या बुद्धीचे व्यापार यांत काही परस्परसंबंध आहे की काय आणि असल्यास तो कशा स्वरूपाचा आहे, याचे विवेचन करताना हेगेलने त्याच्या विकासक्रमाची एक विशिष्ट दिशा जगापुढे मांडली. जग स्थिर असून नसल्यासारखे आहे. ते सतत गतिमान असते; त्याचे रूपांतर होत असते आणि ते विकास पावत असते, असे हेगेलने प्रतिपादन केले. या गतीस आणि विकासात अंतर्भूत असलेले परस्परसंबंधही त्याने निदर्शनास आणले. शेवटी या विकासाला त्या त्या कालखंडातील चित्शक्ती कारणीभूत असते, असा निष्कर्ष काढला. याचा अर्थ असा की, विश्व अस्तित्वात येण्यापूर्वीच कुठे तरी ही चित्शक्ती अस्तित्वात असते व आपणाला

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR ESTD JUNE 1964

Scanned with OKEN Scanner

त्यातूनच दुसऱ्याला राबवणे व त्याच्या श्रमामुळे उत्पन्न झालेल्या वस्तूंचा काही भाग जमीनमालकाने न राबता स्वतःसाठी ठेवून घेणे असा प्रघात सुरू झाला. सरंजामशाही युगाचा हा आरंभ होय. 'राबविणारा' आणि 'राबणारा' असे समाजाचे दोन वर्ग याच काळात उदयास आले.

मनुष्य वस्ती करू लागल्यामुळे दोन वस्त्यांमध्ये जमीनीवरून, शिकारी-वरून अथवा अशाच अन्य कारणावरून भांडणे होऊ लागली. एका समूहाने दुसऱ्या समूहाची गुरेढोरे आणि बायकामुलेही जबरदस्तीने पळवून नेण्याच्या प्रकारांना आळा घालण्यासाठी संरक्षणाची तरतूद करण्यात येऊ लागली, त्यातून राजे निर्माण झाली. युद्धसामग्री निर्माण करावी लागली. अधिकारी-वर्ग निर्माण झाला. पळवून नेलेल्या, युद्धात जिंकलेल्या लोकांना गुलाम बनवून शेतीवर राबविण्याची प्रथाही याच काळात सुरू झाली. या गुलाम-गिरीच्या युगात शेतीच्या व्यवसायाची अधिक प्रगती झाली.

त्यानंतरच्या काळात दळणवळणाच्या साधनांत सुधारणा झाल्याचे दिसून येते; त्यामुळे एका प्रदेशातील वस्तू दुसऱ्या प्रदेशात नेऊन त्याच्या मोबदल्यात आवश्यक त्या वस्तू मिळवण्याचे व्यवहार सुरू झाले. शेतीचे मालक-सरंजामदार- आपली जमीन मशागत करण्यास खंडाने देऊ लागले. हा खंडकरी म्हणजे भूदासांचा वर्ग. त्याच्या श्रमाने निर्माण झालेल्या उत्पादना-पैकी मोठा वाटा सरंजामदाराच्या पदरात पडत असे. याच काळात कारागिर वर्गाचीही संख्या वाढू लागली. शेतीला जोडीला इतर धंदे वाढीस लागले. लोहार, सुतार, विणकरी यांची संख्या वाढली. नांगर, चरखा आणि तत्सम साधनांतून ग्रामोद्योगांचा विकास होत गेला. अठराव्या शतकापर्यंत हीच अर्थोत्पादनाची साधने अस्तित्वात होती.

अठराव्या शतकाच्या अखेरीस मात्र या उत्पादनपद्धतीत क्रांतिकारक बदल घडून आले. वाफेवर चालणारे यंत्रे आणि इतर शास्त्रीय व यांत्रिक संशोधनाने उत्पादनसाधनांचा कायापालट झाला. यंत्राच्या सहाय्याने उत्पादन प्रचंड प्रमाणात वाढले; त्यामुळे सरंजामशाही समाजरचना विस्कळीत झाली. नवा भांडवलदार वर्ग उदय पावला. यंत्राची मालकी ज्याकडे असेल तो हजारो लोकांना राबवू लागला. कारखान्यात राबणारा कामगारवर्गही वाढू लागला.

Seen

14/15

VIVEKANAND COLLEGE KOLHAPUR (Empowered Autonomous) ESTD JUNE 1964